

***Pacta sunt servanda* pod presją migracyjną. Uwagi na temat kryzysu na polsko-białoruskiej granicy**

1. Presja migracyjna

Wydarzenia z lata i jesieni 2021 r. na polsko-białoruskiej granicy związane ze wzmożonym napływem migrantów próbujących przekroczyć granicę w sposób niezgodny z przepisami skłaniają do oceny tej sytuacji z perspektywy prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa praw człowieka.

Według analizy opublikowanej przez Ośrodek Studiów Wschodnich białoruskie agencje turystyczne werbują osoby zdolne zapłacić od 10 do 15 tys. dolarów amerykańskich za wjazd do UE. Białoruś wydaje tym osobom wizy turystyczne, a nawet zaprasza na szczepienia przeciwko COVID-19. Przybysze są kwaterowani w hotelach, a po kilku dniach przewożeni w pobliże granicy z państwami Unii Europejskiej¹. Nierzadko doświadczają przemocy ze strony służb białoruskich i są wypychani poza granicę².

Działania reżimu białoruskiego należy traktować jako swego rodzaju atak demograficzno-informacyjno-psychologiczny mający na celu destabilizację państw ościennych. Jest on odpowiedzią na czwarty pakiet sankcji nałożonych przez Unię Europejską na Białoruś³ i stanowi hybrydowy atak, zaplanowany i systemowo zorganizowany przez reżim Aleksandra Łukaszenki⁴.

Presja migracyjna polegająca na podejmowaniu prób nieuprawnionego przekroczenia granicy przez dużą grupę osób wraz z operacją informacyjną może skutkować paraliżem możliwości obrony nienaruszalności granicy państwowej, gdyż użycie środków militarnych wobec takiego strumienia migracyjnego jest

* Prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk, Uniwersytet Śląski, Wydział Prawa i Administracji, ORCID: 0000-0003-1584-2596.

¹ J. Hyndle-Hussein, *Kryzys migracyjny na Litwie*, <https://www.osw.waw.pl/en/node/29013> [dostęp 15.09.2021].

² Według amerykańskiego portalu NPR, *The EU accuses Belarus of luring global migrants into other European countries*, <https://www.npr.org/2021/10/12/1045345417/poland-belarus-lukashenko-eu-migrants-asylum?t=1634238523671> [dostęp 16.10.2021].

³ Rozporządzenie wykonawcze Rady (UE) 2021/997 z dnia 21 czerwca 2021 r. w sprawie wykonania art. 8a ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 765/2006 dotyczącego środków ograniczających wobec Białorusi, Dz. Urz. UE L 219I/3 z 21.06.2021 r.

⁴ Statement of the Prime Ministers on the hybrid attack on our borders by Belarus, www.gov.pl/web/premier/oswiadczenie-premierow-ingridy-imonyt-litwa-artursa-krijnisa-karia-lotwa-kai-kallas-estonia-i-mateusza-morawieckiego-polska-w-sprawie-ataku-hybrydowego-na-naszyc-granicach-ze-strony-bialorusi [dostęp 12.10.2021].

nieakceptowalne przez znaczną część opinii publicznej i może prowadzić do kompromitacji państwa. Celem ataku jest także polaryzacja postaw w społeczeństwie, a więc podsycanie niechęci do migrantów jako kryminalistów, gwałcicieli czy najeźdźców albo ukazywanie ich wyłącznie jako ofiar potrzebujących pomocy. Sami migranci nie są zazwyczaj aktywnymi uczestnikami ataku, ale mogą nieświadomie realizować rolę wyznaczoną im przez państwo atakujące. Ponadto, co charakterystyczne dla takiej sytuacji, humanitaryzm, przestrzeganie praw człowieka i wartości demokratyczne stanowią „słaby punkt” w takim starciu⁵.

Działania reżimu Łukaszenki są przykładem dehumanizacji migracji poprzez użycie migrantów jako broni demograficznej⁶ oraz o tzw. *weaponisation of migration*⁷. Co więcej, zobowiązania państw Unii Europejskiej w zakresie ochrony praw człowieka stały się w opisywanej sytuacji zakładnikiem. Stawka jest wysoka – albo UE zgodzi się na ustępstwa wobec Białorusi, albo państwa członkowskie leżące na jej zewnętrznej granicy odstąpią od przestrzegania międzynarodowych standardów praw człowieka i przestrzegania praw osób poszukujących ochrony międzynarodowej.

W momencie pisania tego tekstu (październik 2021) presja migracyjna przejawiająca się jako strumień migrantów próbujących przedostać się do Polski przez „zieloną granicę” stale rośnie. Zdarzają się próby siłowego przekroczenia granicy i niszczenia płotu zrobionego z drutu kolczastego. Polski rząd wysłał na Białoruś konwój z pomocą dla migrantów, który został zatrzymany na granicy, co było zresztą łatwe do przewidzenia.

Jednocześnie media i organizacje pozarządowe codziennie informują o ogromnej liczbie migrantów na lotnisku w Mińsku, o przemocy stosowanej przez służby białoruskie, cudzoziemcach błakających się po lasach przy granicy, o grupie Afgańczyków, która utknęła w upokarzających warunkach na granicy w Usnarzu Górnym, o rodzinach z małymi dziećmi wywiezionych z placówki Straży Granicznej w Michałowie do „linii granicy” (cokolwiek to znaczy), o wypychaniu migrantów na stronę białorską przez polską Straż Graniczną⁸, a także o ofiarach śmiertelnych⁹. Te wszystkie zdarzenia wpisują się w stosunkowo nowe pojęcie tzw. krzywd granicznych (*border harms of human displacement*), które pojawiło się w doktrynie prawa migracyjnego w czasie kryzysu 2015/2016 w kontekście odsyłania, niewpuszczania

⁵ W. Repetowicz, *Broń „D” jako zagrożenie asymetryczne*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 1-2, s. 117-119.

⁶ *Ibidem*, s. 121.

⁷ Podobne działania są podejmowane np. przez Turcję wobec Grecji i Maroko wobec Hiszpanii, zob. I.E. Kotoulas, W. Pusztai, *Migration as a weapon Turkey's hybrid warfare against the European Union*, Foreign Affairs Institute, Report no. 1 June 2020; B. Garcés Mascareñas, *A Ceuta: The weaponisation of migration*, Barcelona Center For International Affairs, Barcelona Center For International Affairs, https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/opinion/2021/ceuta_the_weaponisation_of_migration [dostęp 18.10.2021].

⁸ Informacja z Amnesty International Evidence Lab, <https://amnesty.org.pl/tag/usnarcz-gorny/> [dostęp 20.10.2021].

⁹ A. Adamczyk, *Kryzys imigracyjny w UE i sposoby jego rozwiązania*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, s. 48-52.

i przetrzymywania na granicach lub w detencji Syryjczyków próbujących przedostać się do Unii Europejskiej¹⁰.

Obecna sytuacja (październik 2021) na granicy z Białorusią jest jak dotąd największym wyzwaniem migracyjnym dla Polski po II wojnie światowej, gdyż wielki kryzys migracyjny z lat 2015/2016 najbardziej dotknął państwa Europy Południowej i Zachodniej, ale Polskę zasadniczo ominął.

2. Zobowiązanie *non-refoulement*

W przedstawionych wyżej okolicznościach zasadne wydaje się pytanie o zdolność Polski do rozwiązania presji migracyjnej na granicy z Białorusią przy zachowaniu zobowiązań wynikających z wiążących ją traktatów praw człowieka, prawa zwyczajowego, a także konstytucyjnego. O obowiązku *pacta sunt servanda* stanowi art. 26 Konwencji wiedeńskiej z dnia 23 maja 1969 r. o prawie traktatów: „[K]ażdy będący w mocy traktat wiąże jego strony i powinien być przez nie wykonywany w dobrej wierze”¹¹, ale jest oczywiste, że znajduje ona swe źródło w prawie zwyczajowym¹².

Zasadę *pacta sunt servanda* należy rozważać w świetle rozdziału trzeciego Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.¹³, ale wchodzi ona do polskiego porządku prawnego także dzięki art. 9 Konstytucji RP. Komentując ten przepis, Krzysztof Wójtowicz zauważył, że „obowiązek działania zgodnie z prawem wynika z zasady dobrej wiary i szeroko pojętej zasady *pacta sunt servanda*. Istotne znaczenie ma dla społeczności międzynarodowej, że Polska jest państwem prawa także w stosunkach zewnętrznych i respektuje wartości, na których prawo międzynarodowe się opiera. Z tej perspektywy można uznać, art. 9 za uroczyste przyrzeczenie, że Państwo Polskie będzie z jednej strony konstruktywnie uczestniczyć w umacnianiu ładu międzynarodowego, a z drugiej strony wykonywać zobowiązania w dobrej wierze”¹⁴. Zobowiązanie dotyczy wszystkich organów państwa, dzięki którym jego prawa i obowiązki są wprowadzane w życie¹⁵.

Konieczne należy podkreślić, że Konstytucja w sposób szczególny traktuje zobowiązania Polski wobec uchodźców. Artykuł 56 ust. 2 bezpośrednio bowiem nawiązuje do wiążącego Polskę prawa międzynarodowego: „Cudzoziemcowi, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem, może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi Rzeczypospolitą Polską umowami międzynarodowymi”. Tak więc niewywiązanie się w tym zakresie ze zobowiązań

¹⁰ S. Ilcan, *Border harms of human displacement: harsh landscapes of human rights violations*, „Social Sciences” 2021, vol. 10, no. 4, s. 123.

¹¹ Dz. U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439.

¹² M.E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Brill/Nijhof, London 2009, s. 368.

¹³ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

¹⁴ K. Wójtowicz, *Artykuł 9*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1-86*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 328.

¹⁵ M.E. Villiger, *Commentary...*, s. 365.

międzynarodowych, w tym także niepodjęcie stosownych kroków w celu zweryfikowania, czy cudzoziemiec jest lub nie jest uchodźcą, stanowi jednocześnie naruszenie Konstytucji.

Wiążące Polskę umowy, o których mowa w art. 56, to przede wszystkim Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.¹⁶ Jej art. 33 zakazujący wydalenia lub zawracania „uchodźcy do granicy terytoriów, gdzie jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na jego rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne” (*non-refoulement*) wyraża istotę międzynarodowego prawa uchodźczego. Zasada *non-refoulement* stanowi też część prawa zwyczajowego, a w doktrynie postuluje się o interpretowanie jej jako normy *ius cogens*¹⁷. Taka interpretacja znajduje uzasadnienie w połączeniu *non-refoulement* z absolutnym zakazem tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania, choć niekoniecznie w swoim wąskim znaczeniu prawa uchodźczego¹⁸.

Zatem kolejną wytyczną w zakresie traktowania migrantów są zobowiązania w zakresie ochrony praw człowieka, w tym art. 7 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (MPPoIP) przyjętego 16 grudnia 1966 r.¹⁹, art. 3 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania z 10 grudnia 1984 r.²⁰, art. 3 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. (EKPC)²¹ oraz przepisami zakazującymi zbiorowego wydalenia cudzoziemców (art. 4 protokołu nr 4 do EKPC), a także Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. Zważywszy, że wśród migrantów są rodziny z dziećmi oraz małoletni bez opieki, warto przypomnieć, iż Polska jest związana zasadą najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka zawartą w art. 3 konwencji, a także art. 22 ust. 1, zobowiązującym państwa do pomocy humanitarnej przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w konwencji²².

W kontekście obecnej presji migracyjnej trzeba przypomnieć, że UNHCR interpretuje *refoulement* także jako odmowę wjazdu (*non-admission*) na granicy²³ i według tej interpretacji państwo nie może wydalić ani odesłać z granicy cudzoziemca wnioskującego o status uchodźcy. Takie rozumienie zasady *non-refoulement*

¹⁶ Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.

¹⁷ J. Allain, *The jus cogens. Nature of non-refoulement*, „International Journal of Refugee Law” 2001, vol. 13, no. 4, s. 533-558.

¹⁸ O. Łachacz, *Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym – zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego?*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, vol. 15, s. 141.

¹⁹ Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

²⁰ Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378.

²¹ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

²² Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

²³ The Executive Committee, Conclusion No. 22 (XXXII) 1981, *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, s. 3, pkt 7, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&skip=0&query=refoulement&coi=> [dostęp 17.10.2021].

przyjęła też Komisja Prawa Międzynarodowego w „Projekcie artykułów o wydaleniu cudzoziemców” w 2014 r. (*Draft Articles on the Expulsion of Aliens*)²⁴. Komisja przyznaje państwom pełne prawo do decydowania o wjeździe cudzoziemców na ich terytoria i zasadniczo nie utożsamia *refoulement* z *non-admission*, ale czyni wyjątek właśnie dla uchodźców (art. 6 Projektu artykułów)²⁵.

Konwencja genewska nie czyni wyjątków w zasadzie *non-refoulement* w przypadku masowego napływu migrantów (*mass influx*), choć propozycje odstępstwa od tej zasady właśnie w takich okolicznościach były wysuwane na etapie *travaux preparatoires*²⁶, lecz ostatecznie nie znalazły się w tekście przyjętego traktatu. Potwierdza to stanowisko Komitetu Wykonawczego UNHCR wskazujące, że zakaz *refoulement* obowiązuje także w sytuacji masowego napływu migrantów²⁷.

Zakres zasady *non-refoulement* w związku z wielkimi falami migracyjnymi był też rozważany w doktrynie w odniesieniu do zakazu wydalenia jako normy międzynarodowego prawa zwyczajowego. Nils Coleman, badając przykłady niewpuszczania grup uciekinierów w czasie konfliktu w byłej Jugosławii, zauważył, że w sytuacjach kryzysowych wśród państw brak *opinio iuris* co do bezwzględności stosowania tej zasady, i zaproponował wzięcie pod uwagę jej zrelatywizowania w zależności od sytuacji faktycznej²⁸. Wyrazem braku przekonania państw o bezwzględności zasady *non-refoulement* jako odmowy wjazdu w sytuacji masowego napływu osób poszukujących azylu jest art. 3 ust. 2 deklaracji ONZ o azylu terytorialnym z 1967 r. Pozwala on na wyjątek w celu obrony ludności państwa, gdy ma miejsce masowy napływ osób („[E]xception may be made to the foregoing principle only for overriding reasons of national security or in order to safeguard the population, as in the case of a mass influx of persons”)²⁹. Jednakże argumenty dotyczące odstępstw od zakazu niewpuszczania/zawracania z przejścia granicznego tracą rację bytu, gdy *non-refoulement* jest interpretowana jako część zakazu tortur niehumanitarnego traktowania albo karania.

Zasada *non-refoulement* wymaga po prostu przyjęcia i rozpatrzenia wniosku cudzoziemca, bez względu na to, czy wjechał na terytorium kraju legalnie, czy z naruszeniem przepisów, a także czy miało to miejsce w czasie „masowego napływu”, czy poza nim. Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) wynika także, że wniosek o ochronę międzynarodową powinien być rozpatrzony, nawet gdy istnieje prawdopodobieństwo, że wnioskodawca nadużywa procedury azylowej, zostało złożonych (za) dużo wniosków o ochronę przez cudzoziemców będących w podobnej sytuacji, a nawet jeśli państwo ma powody powoływać się na względy

²⁴ International Law Commission, *Draft Articles on the Expulsion of Aliens, with commentaries*, 2014, <https://www.refworld.org/docid/5539ef8e4.html> [dostęp 17.10.2021].

²⁵ *Ibidem*, s. 10, pkt 7.

²⁶ N. Coleman, *Non-refoulement revised renewed review of the status of the principle of non-refoulement as customary international law*, „European Journal of Migration and Law” 2003, no. 5, s. 46.

²⁷ The Executive Committee, Conclusion No. 22..., s. 7, pkt 15.

²⁸ N. Coleman, *Non-refoulement...*, s. 64.

²⁹ UN General Assembly, *Declaration on Territorial Asylum*, 14 December 1967, A/RES/2312(XXII) <https://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html> [dostęp 18.10.2021].

bezpieczeństwa i porządku publicznego³⁰. Być może wnioskujący jest uchodźcą w rozumieniu art. 1 konwencji dotyczącej statusu uchodźców, a więc powinien mieć dostęp do procedury, ze wszystkimi jej konsekwencjami, m.in. dostępem do pomocy i informacji prawnej. Jeśli okaże się, że nie wymaga ochrony, odpowiednie środki, łącznie z wydaleniem, przewidziane w prawie powinny być wobec niego zastosowane.

Respektowanie zasady *pacta sunt servanda* oznacza, że państwo nie może ignorować przyjętych na siebie zobowiązań, pomimo masowego napływu migrantów, nieskładania przez nich wniosków o ochronę lub przebywania poza linią graniczną. Sytuacja, w jakiej znaleźli się migranci, nawet jeśli ma to miejsce z ich winy (czy też naiwności), nie może skutkować pozbawieniem ich ludzkiej godności.

Oczywiście każdy przypadek należy rozpatrywać osobno, ponieważ „sytuacje graniczne” są często niejednoznaczne i zniuansowane, o czym świadczą m.in. wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *ND i NT p. Hiszpanii*. W tym przypadku funkcjonariusze Guardia Civil zatrzymali wspinających się na płot graniczny w Melilli obywateli Mali i Wybrzeża Kości Słoniowej, zakuli ich w kajdanki i bez identyfikacji natychmiast przekazali do Maroka. Izba siedmiu sędziów ETPC orzekła naruszenie przez Hiszpanię art. 4 protokołu nr 4 (zakaz zbiorowego wydalenia cudzoziemców) do EKPC oraz jej art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego). Natomiast Wielka Izba uznała, że Hiszpania nie naruszyła przepisów konwencji, gdyż skarżący wraz dużą grupą szturmujących usiłowali wdrzeć się siłą na terytorium Hiszpanii w miejscu do tego nieprzeznaczonym. Skarżący mieli możliwość udania się na przejście graniczne, działali zatem nielegalnie, co usprawiedliwiało działania Hiszpanii³¹.

Nie można jednak w wyroku w sprawie *ND i NT p. Hiszpanii* upatrywać wzorca dla przyszłego rozstrzygnięcia w sprawie *R.A. i inni p. Polsce*³² (oczywiście o ile takie dojdzie do skutku). Jej okoliczności są nieco inne, ponieważ skarżący, którzy utknęli w Usnarzu Górnym, na polsko-białoruskiej granicy, byli blokowani przez służby białoruskie i nie mogli przemieścić się do przejścia granicznego ani wrócić w głąb Białorusi. Skarżący powołali się na naruszenie przez Polskę art. 3 EKPC przez pozbawienie ich dostępu do procedur azytowych, co naraża ich, w przypadku ich dalszego odesłania do Afganistanu (*chain refoulement*), na ryzyko tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. Podnieśli też kwestię zastosowania wobec nich środka w postaci zbiorowego wydalenia (art. 4 protokołu nr 4). Na podstawie art. 3 w połączeniu z art. 2 (prawo do życia) poskarżyli się także na warunki materialne i sanitarne. Sformułowali też zarzut naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego). W związku ze skargą Trybunał zobowiązał polskie władze do zapewnienia skarżącym żywności, wody, odzieży, odpowiedniej opieki medycznej oraz, jeśli to możliwe, tymczasowego schronienia. Jednocześnie Trybunał zastrzegł,

³⁰ J. Kapelańska-Pręgowska, *Czynniki ryzyka a ochrona uchodźców przed wydaleniem w świetle art. 3 EKPC*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 5, s. 43.

³¹ Wyrok ETPC (Wielka Izba) z 13 lutego 2020 r., *ND i NT p. Hiszpanii*, skargi nr 8675/15 oraz 8697/15.

³² *R.A. i inni p. Polsce*, skarga nr 42120/21.

że nałożenie tych środków nie powinno być rozumiane jako zobowiązanie Polski do wpuszczenia skarżących na swoje terytorium. Trybunał rozszerzył wymienione środki tymczasowe o umożliwienie niezbędnego kontaktu skarżących z przedstawicielami prawnymi, pod warunkiem, że skarżący przebywają na terytorium Polski. Alternatywnie prawnicy powinni być dopuszczeni w pobliże miejsca pobytu skarżących. Ponadto Trybunał zakazał rządowi odesłania skarżących na Białoruś, o ile znajdują się oni na terytorium Polski³³.

Środki tymczasowe nałożone przez ETPC nie zostały przez polski rząd wykonane. W odpowiedzi do Trybunału z 29 września 2021 r. strona polska stwierdziła, że nie może naruszać integralności sąsiedniego państwa. Wszelkie działania podejmowane z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wobec osób przebywających na terytorium Republiki Białorusi bez zgody strony białoruskiej stanowiłyby ingerencję prowadzoną na terytorium Białorusi. W związku z tym funkcjonariusze Straży Granicznej nie mogą umożliwiać kontaktów osobom postronnym, jak również doprowadzać do przemieszczania przez granicę towarów i dóbr w sposób nieuregulowany³⁴.

Odnosząc się do skomplikowanej i dynamicznej sytuacji na granicy, warto zauważyć, że być może gdyby problem koczujących migrantów został wcześniej dostrzeżony jako zagrożenie praw człowieka, a nie tylko ochrony granicy, to zostałby rozwiązany w sposób mniej medialny, a przede wszystkim humanitarny, a sprawa nie trafiłaby do ETPC. W tym miejscu warto przypomnieć, że Kodeks graniczny Schengen w art. 5 ust. 1 stanowi, iż przekraczanie granic zewnętrznych dozwolone jest jedynie na przejściach granicznych i w ustalonych godzinach ich otwarcia. Jednocześnie w ust. 2 pkt 2 Kodeksu pozwala na odstępstwa „dla osób lub grup osób w przypadku nieprzewidzianej sytuacji wyjątkowej”³⁵. Z kolei art. 9 ust. 5 ustawy o Straży Granicznej wymaga od funkcjonariuszy respektowania godności oraz przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela³⁶.

W sprawie *R.A. i inni p. Polsce*, a także w analogicznej *Ahmed i inni p. Łotwie*³⁷ ETPC będzie musiał zmierzyć się z sytuacją na granicy lądowej i po raz kolejny odnieść się do kwestii przypisania odpowiedzialności państwa oraz do interpretacji pojęcia „pod jurysdykcją państwa”. Najnowsze wytyczne Trybunału oparte na dotychczasowym orzecznictwie³⁸ i dotyczące interpretacji art. 1 konwencji³⁹ nie uwzględniają

³³ *La Cour communique l'affaire "R.A. et autres contre Pologne" et applique des mesures provisoires*, CEDH 283 (2021), 27.09.2021.

³⁴ *Poland provided the ECHR with its position on the order for interim measures*, <https://www.gov.pl/web/mswia-en/poland-provided-the-echr-with-its-position-on-the-order-for-interim-measures> [dostęp 20.10.2021].

³⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (Kodeks graniczny Schengen), Dz. Urz. UE L 77/1 z 23.03.2016 r.

³⁶ Tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1486, 1728.

³⁷ Skarga nr 42165/21.

³⁸ *Guide on Article 1 of the Convention – Obligation to Respect Human Rights – Concepts of "Jurisdiction" and Imputability*, Council of Europe/European Court of Human Rights, 31 August 2021.

³⁹ Art. 1 stanowi: „Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w rozdziale I niniejszej konwencji”.

sytuacji, gdy funkcjonariusz Straży Granicznej, którego zadaniem jest zapobieganie przekraczaniu granicy w niedozwolonym miejscu, pozostaje kilka metrów od skarżącego, ale jednak po drugiej stronie granicy, widzi i słyszy, że migranci chcą ubiegać się o ochronę i że przebywają w poniżających warunkach. Trybunał będzie musiał rozważyć, czy niemożność przemieszczenia się cudzoziemca do punktu kontroli granicznej bądź w głąb państwa, które wydało mu wizę, wyczerpuje znamiona „faktycznego pozostawiania pod kontrolą” państwa, przeciwko któremu skierowano skargę, związanego przecież EKPC i jej art. 3 o absolutnym i bezwarunkowym charakterze⁴⁰. Trybunał często orzekał w sprawach odnoszących się do różnych sytuacji w strefach tranzytowych i na morzu⁴¹, ale taki stan faktyczny będzie nowym wyzwaniem dla sędziów. Czy zatem Trybunał zdecyduje, że w takiej sytuacji godność ludzka stoi powyżej nienaruszalności granicy?

Natomiast linia orzecznicza ETPC w sprawach osób, które już znalazły się na terytorium państwa lub którym udało się dotrzeć do wyznaczonego punktu kontroli granicznej, zgodnie z normami prawa międzynarodowego jest wyraźnie ustalona⁴². Osoby te powinny mieć zagwarantowane prawa wynikające z umów międzynarodowych, którymi Polska jest związana, w tym ochronę przed *refoulement*, a więc także przed odsyłaniem z przejść granicznych. Podobne stanowisko przyjmują traktatowe organy praw człowieka. Komitet Przeciwko Torturom w komentarzu ogólnym nr 4 z 2017 r. stwierdza, że w przypadku odsyłania osób do innego państwa, gdy istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że groziłoby im niebezpieczeństwo poddania torturom lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania, zasada *non-refoulement* ma charakter podobnie bezwzględny jak sam zakaz tortur. Żadne nadzwyczajne okoliczności nie mogą ani derogować, ani ograniczać prawa do wolności od tortur lub niehumanitarnego bądź poniżającego traktowania⁴³.

3. W poszukiwaniu dobrej wiary

Sztucznie wywołany przez Białoruś kryzys migracyjny wymaga podejmowania nadzwyczajnych środków. Z kolei przywołana powyżej zasada *pacta sunt servanda* wymaga, aby były one podejmowane w dobrej wierze, w zgodzie z przyjętymi przez Polskę zobowiązaniami. Prawnicy-internacjoniści często rozważają, która zasada

⁴⁰ UNHCR *Manual on Refugee Protection and the European Convention on Human Rights. Part 2.1 – Fact Sheet on Article 3*, UNHCR, March 2003, s. 5.

⁴¹ *Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights. Immigration*, Council of Europe/European Court of Human Rights, 31 August 2021.

⁴² Np. wyroki w sprawach *Kebe i inni p. Ukrainie*, *M.A. i inni p. Litwie*, *M.K. i inni p. Polsce i Others vs. Poland*, *Ilias i Ahmed p. Węgrom*, *D.A. i inni p. Polsce*, *Shahzad p. Węgrom*, *Sharifi i inni p. Włochom i Grecji*, *D p. Bułgarii*.

⁴³ UN Committee Against Torture, *General Comment No. 4 (2017) on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22*, CAT/C/GC/4, 4.09.2018, pkt 9.

– dobrej wiary czy *pacta sunt servanda* – ma charakter pierwotny i nadrzędny⁴⁴, ale wszyscy są zgodni, że obie są nierozłączne i dobrze zakorzenione we współczesnym prawie międzynarodowym.

Realizując zatem obie te zasady, państwa powinny powstrzymać się od działań obliczonych na udaremnienie przedmiotu i celu umowy, nawet wtedy, gdy traktat pozostawia im dużą swobodę działania na gruncie wewnętrznym. Zasada dobrej wiary jest widoczna przede wszystkim w art. 27 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów i stanowi, że państwo-strona „nie może powoływać się na postanowienia swojego prawa wewnętrznego dla usprawiedliwienia niewykonywania przez nią traktatu”. A zatem czy Polska, kształtując politykę migracyjną i podejmując środki prawne i praktyczne w obliczu nadzwyczajnej sytuacji na granicy, działa lub przynajmniej stara się działać w dobrej wierze, aby pozostać w zgodzie z wiążącymi ją zobowiązaniami w zakresie praw człowieka?

W tym kontekście trzeba zauważyć, że ograniczenia w dostępie do procedur azylowych, m.in. ze względu na dyskryminację z przyczyn religijnych, zostały zauważone już w 2016 r. przez Komitet Praw Człowieka w uwagach końcowych dotyczących siódmego sprawozdania okresowego z wykonywania przez Polskę zobowiązań wynikających z MPPOiP. Komitet wezwał polskie władze do stworzenia efektywnego systemu zapobiegającego wydaleniom cudzoziemców do krajów, w których istnieją istotne podstawy, aby sądzić, że mogą być narażone na rzeczywiste ryzyko nieodwracalnej krzywdy, takie jak określone w art. 6 (prawo do życia) i 7 (zakaz tortur) paktu⁴⁵. Z kolei Komitet Przeciwno Torturom, w uwagach końcowych z 2019 r., podniósł problem odmowy przez Straż Graniczną rejestracji wniosków o ochronę międzynarodową oraz braku dostępu do pomocy prawnej na przejściu granicznym w Terespolu i Medyce⁴⁶.

W związku z nieprzyjmowaniem wniosków o ochronę na przejściu granicznym w Terespolu cudzoziemcy złożyli także skargę do ETPC. W sprawie *M.K. i inni p. Polsce*⁴⁷ trzy czeczeńskie rodziny z dziećmi podnosiły, że polskie służby wielokrotnie odmawiały im możliwości złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, pomimo wyrażonej przez nich woli ubiegania się o azyl. Skarżyły się na naruszenie zasady *non-refoulement* na podstawie art. 3 EKPC. Skarżący powołali się także na art. 4 protokołu nr 4 do konwencji, twierdząc, że ich sytuacja nie została rozpatrzona indywidualnie oraz że padli ofiarą ogólnej polityki prowadzonej przez polskie władze w celu

⁴⁴ L. Ehrlich, *Interpretacja traktatów*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957, s. 213; L. Łukaszuk, *Charakter podstawowych zasad prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe” 1988, nr 11, s. 111-112; A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2006, s. 273; E. Lis, *Zasada dobrej wiary w prawie międzynarodowym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. 25, nr. 1, s. 28; M. Kałduński, *Zasada dobrej wiary w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 159.

⁴⁵ Human Right Committee, *Concluding Observations on the Seventh Periodic Report of Poland*, CCPR/C/POL/CO/7, 23 listopada 2016 r., s. 6-7.

⁴⁶ Committee against Torture, *Concluding Observations on the Seventh Periodic Report of Poland*, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, s. 9-11.

⁴⁷ Wyrok ETPC z 23 lipca 2020 r. w sprawie *M.K. i inni p. Polsce*, skarga nr 40503/17 i nr 43634/17.

zmniejszenia liczby wniosków o ochronę rejestrowanych w Polsce. Argumentowali również, że złożenie odwołania od decyzji o odmowie wjazdu do Polski nie stanowiło skutecznego środka odwoławczego, ponieważ nie zostałyby ono rozpatrzone wystarczająco szybko, nie miałyby skutku zawieszającego i nie zostałyby rozpatrzone przez niezależny organ. Warto również wspomnieć o tym, że ich przedstawicielowi prawnemu odmówiono możliwości spotkania się z nimi na przejściu granicznym. Wreszcie skarżący zarzucili, że polskie władze nie zastosowały się do środków tymczasowych przyznanych im przez Trybunał, co stanowi naruszenie art. 34 konwencji.

W odpowiedzi na zarzut niezastosowania się do środków tymczasowych Ministerstwo Spraw Zagranicznych utrzymywało, że konwencja nie ma zastosowania w sytuacji opisanej w skardze, ponieważ skarżący nie przebywali w Polsce w wyniku odmowy wjazdu. Ten argument, przypominający błędne koło, pozostaje w sprzeczności z art. 1 konwencji, ponieważ sformułowanie „w ramach ich jurysdykcji” oznacza, jak wcześniej wskazano, również „podleganie kontroli granicznej”. Wynika to z orzecznictwa ETPC i jest pojęciem ugruntowanym w dziedzinie praw człowieka⁴⁸. W tej sprawie Trybunał stwierdził, że Polska naruszyła wszystkie wyżej wymienione przepisy EKPC.

Podobne stanowisko ETPC zajął, wydając wyrok (lipiec 2021 r.) w sprawie *D.A. i inni p. Polsce*. W tym przypadku troje obywateli Syrii wielokrotnie i bezskutecznie próbowało złożyć na przejściu granicznym w Terespolu wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej. Cudzoziemcom co prawda wydano indywidualne decyzje o odmowie wjazdu, ale nie wzięto pod uwagę ich wniosków o udzielenie ochrony i nie zbadano ich indywidualnej sytuacji. Nie zapewniono im skutecznego środka odwoławczego, gdyż decyzja o odmowie wjazdu była natychmiast wykonalna, chociaż skarżący złożyli odwołanie do Komendanta Głównego Straży Granicznej. Podobnie jak w sprawie *M.K. i inni p. Polsce*, zarządzenie tymczasowe Trybunału nakazującego umożliwienie cudzoziemcom wjazdu do Polski nie zostało przez władze wykonane. Podobny też był wyrok Trybunału, który orzekł naruszenie przez Polskę art. 3 konwencji, art. 4 protokołu nr 4 oraz art. 13. W końcu Trybunał stwierdził naruszenie art. 34 konwencji poprzez zignorowanie przez polskie władze wydane go przez Trybunał środka tymczasowego⁴⁹.

Jeżeli w opisanych wyżej przypadkach możemy mówić o braku dobrej wiary w wykonywaniu zobowiązań wynikających z konwencji genewskiej w związku przyjętą praktyką służb granicznych, to ustawa o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw z dnia 14 października 2021 r. jest przykładem „udaremnienia przedmiotu i celu” traktatu (tu konwencji genewskiej) poprzez przyjęcie aktu prawa krajowego.

Ustawa wprowadza zmiany w art. 302 ustawy o cudzoziemcach, wymieniającym przypadki, w których cudzoziemcowi wydawana jest decyzja o zobowiązaniu

⁴⁸ C. Costello, *Courting access to asylum in Europe: Recent supranational jurisprudence explored*, „Human Rights Law Review”, vol. 12, no. 2, s. 287-339, *passim*; M. Kowalski, *Wnioski o ochronę międzynarodową składane na granicy – uwagi na tle środków tymczasowych zarządzonych wobec Polski przez Europejski Trybunał Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” marzec 2018, s. 15.

⁴⁹ Wyrok ETPC z 8 lipca 2021 r. w sprawie *D.A. p. Polsce*, skarga nr 51246/17.

do powrotu, m.in. z powodu przekroczenia lub usiłowania przekroczenia granicy wbrew przepisom prawa. Dotąd ustawa czyniła wyjątek dla sytuacji przewidzianych konwencją genewską. Natomiast nowelizacja nakłada obowiązek powrotu oraz uniemożliwia cudzoziemcowi ponowny wjazd do Polski i innych państw strefy Schengen w sytuacji, gdy „został zatrzymany niezwłocznie po przekroczeniu granicy wbrew przepisom prawa stanowiącej granicę zewnętrzną w rozumieniu art. 2 pkt 2 Kodeksu granicznego Schengen”. Zgodnie z nowym art. 303b cudzoziemiec może złożyć zażalenie na postanowienie o opuszczeniu terytorium RP do Komendanta Głównego Straży Granicznej, ale takie zażalenie nie wstrzymuje wykonania postanowienia. Z kolei art. 3 noweli modyfikuje ustawę o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z 13 czerwca 2013 r.⁵⁰ i pozwala, aby Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców pozostawił bez rozpoznania wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej, który został złożony przez cudzoziemca zatrzymanego niezwłocznie po przekroczeniu granicy zewnętrznej UE, chyba że cudzoziemiec „przybywa bezpośrednio z terytorium, na którym jego życiu lub wolności zagrażało niebezpieczeństwo prześladowania lub ryzyko wyrządzenia poważnej krzywdy, oraz przedstawił wiarygodne przyczyny nielegalnego wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i złożył wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej niezwłocznie po przekroczeniu granicy”⁵¹. W praktyce to oznacza, że wnioski cudzoziemców zatrzymanych na terytorium Polski, po przekroczeniu przez nich granicy z Białorusią w miejscu niedozwolonym, nie będą rozpatrywane.

W istocie przyjęte rozwiązanie stanowi legalizację *push-backs*. Nieuwzględniający „sytuacji humanitarnych”, bezwzględny charakter zakazu nielegalnego przekraczania granicy oraz możliwość pozostawienia bez rozpoznania wniosku o ochronę międzynarodową naruszają zasadę *non-refoulement* zawartą w konwencji genewskiej, a także powołane wyżej zakazy tortur i zbiorowego wydalenia cudzoziemców oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego, którymi Polska jest związana. Przyjęte rozwiązanie pozostaje również w sprzeczności z linią orzecniczą ETPC, kontynuowaną w najnowszych orzeczeniach dotyczących Polski.

W obecnym kształcie nowe przepisy nie spełniają także warunków dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej⁵² oraz tzw. dyrektywy powrotowej⁵³, m.in. w zakresie prawa do skutecznego środka zaskarżenia decyzji negatywnych, dostępu do pomocy i informacji prawnej, a także dostępu do tłumaczy. Pozostają też w sprzeczności z art. 18 (prawo do azylu) oraz 19 (ochrona

⁵⁰ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1108.

⁵¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 1918.

⁵² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej, Dz. Urz. UE L 180/60 z 29.06.2013 r.

⁵³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, Dz. Urz. UE L 348/98 z 24.12.2008 r.

w przypadku usunięcia z terytorium państwa, wydalenia lub ekstradycji) Karty praw podstawowych UE⁵⁴ i wreszcie z cytowanym wyżej art. 56 Konstytucji RP.

O braku dobrej wiary w wykonywaniu zobowiązań z zakresu ochrony praw człowieka w odniesieniu do migrantów świadczy także narracja wokół problemu migracji. Rząd i część mediów konsekwentnie przedstawiają migrantów jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego, kultury, tradycji i zdrowia publicznego. Taką narrację wykorzystano w czasie kampanii wyborczych w 2015 i 2018 r.⁵⁵ Niestety, ten model jest w 2021 r. powielany, a nawet bardziej wyeksponowany, i to nie tylko w mediach, ale także w oficjalnych dokumentach rządowych⁵⁶.

Na zakończenie warto zauważyć, że *pacta sunt servanda* i dobra wiara⁵⁷ wymagają współpracy⁵⁸ i lojalności⁵⁹ między państwami. We współczesnym, zglobalizowanym świecie takie podejście jest logiczne, zwłaszcza w odniesieniu do takich zjawisk jak ruchy migracyjne. Wydawałoby się więc naturalne, że zniwelowanie skutków obecnego kryzysu będzie możliwe wyłącznie przy pomocy, we współpracy i solidarności z innymi państwami, Unią Europejską i innymi organizacjami. Jednakże obecne polskie władze konsekwentnie przejawiały niechętny stosunek do współpracy w tym zakresie, zarówno na forum UE, nie przyjmując ani jednego uchodźcy z Grecji lub Włoch, jak i ONZ, odrzucając *Global Compact on Migration* podczas 73. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ⁶⁰.

Trudno przewidzieć, w jakim kierunku rozwinie się migracyjna operacja reżimu Łukaszenki. Nie można wykluczyć jej eskalacji. Nie wiadomo, czy Polska poradzi sobie z problemem masowego napływu migrantów, a może podzieli los Grecji. Zważywszy na wskazane zaszczości, niekoniecznie Polska może liczyć na skuteczną pomoc w tym zakresie.

4. Uwagi końcowe

Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej pokazuje, że największym zagrożeniem dla praw migrantów, zwłaszcza tych poszukujących ochrony

⁵⁴ Dz. Urz. UE C 326/391 z 26.10.2012 r.

⁵⁵ A. Mikulska-Jolles, *Migranci, uchodźcy i ksenofobia w kampanii wyborczej 2018 – raport z monitoringu*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2018, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/12/Kampania_raport_2.pdf [dostęp 23.10.2021].

⁵⁶ Zob. uzasadnienie do projektu ustawy: druk nr 1507 „Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1507> [dostęp 20.10.2021].

⁵⁷ D. Davison-Vecchione, *Beyond the forms of faith: pacta sunt servanda and loyalty*, „German Law Journal” 2015, vol. 16, no. 5, s. 1164.

⁵⁸ M.E. Villiger, *Commentary...*, s. 367.

⁵⁹ Art. 4 ust. 3. Traktatu o Unii Europejskiej stanowi: „Zgodnie z zasadą lojalnej współpracy Unia i Państwa Członkowskie wzajemnie się szanują i udzielają sobie wzajemnego wsparcia w wykonywaniu zadań wynikających z Traktatów”.

⁶⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z dnia 19 grudnia 2018 r. *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, A/RES/73/195.

międzynarodowej, jest upolitycznienie problemu migracji. Ze względu na swoją sytuację faktyczną i prawną są oni w znacznie mniejszym stopniu zdolni do obrony swoich ogólnych praw człowieka niż obywatele i stają się łatwym łupem dla polityków pokroju Łukaszenki, ale także stanowią doskonały pretekst, czy też narzędzie, wykorzystywane przez polityków kraju, do którego udaje im się dotrzeć (przynajmniej do jego granicy). W sytuacji wzrastającej presji na granicy i nierzadko agresji przebywających na polsko-białoruskiej granicy migrantów żadna z sił politycznych nie zdecyduje się otwarcie stanąć po ich stronie.

To, co można zaobserwować przy okazji kryzysu migracyjnego na granicy z Białorusią, to zależności pomiędzy obniżeniem ogólnych standardów ochrony praw człowieka w Polsce, w tym migrantów, ze złamaniem rządów prawa. Obecny kryzys migracyjny zbiegł się w czasie z kryzysem praworządności, który przejawia się m.in. w ignorowaniu zobowiązań międzynarodowych, także w zakresie prawa do azylu, skutecznego środka odwoławczego, zasady *non-refoulement* wraz z zakazem tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Rozwiązania zastosowane w obliczu kryzysu na granicy są logiczną konsekwencją prowadzonej wcześniej polityki migracyjnej przyjętej przez polskie władze po 2015 r.

Piętnaście lat temu Andrzej Wasilkowski w pracy zbiorowej pod redakcją K. Wójtowicza poświęconej otwarciu Konstytucji RP na prawo międzynarodowe pisał, że „sygnałów dotyczących naruszania prawa międzynarodowego (a więc art. 9), jest niewiele”⁶¹. Tymczasem niniejszy krótki tekst, dotyczący przecież tylko wycinka zobowiązań międzynarodowych, pokazuje, jak bardzo polskie podejście do zobowiązań międzynarodowych się zmieniło. Można zaobserwować działania wbrew zasadzie *pacta sunt servanda* i nie widać też dobrej wiary w wykonywaniu zobowiązań z zakresu praw człowieka. Łamanie praw człowieka przez władze białoruskie nie może usprawiedliwiać nierespektowania zobowiązań międzynarodowych przez Polskę. Przyjmując rozwiązania „kryzysowe”, rządzący skoncentrowali się wyłącznie na obronie granicy, kwestii wykorzystywania procedur azylowych przez migrantów oraz braku zainteresowania Polską jako krajem docelowym, pomijając aspekt humanitarny i sytuację w państwach pochodzenia cudzoziemców. Zdecydowano się na przyjęcie ustawy legalizującej wydalenie cudzoziemców znajdujących się już na terytorium Polski bez rozpatrzenia ich wniosków o ochronę, co godzi w zobowiązania międzynarodowe, zamiast poszukać rozwiązania w zakresie zwiększenia wydolności systemu migracyjnego.

Presja migracyjna na granicy z Białorusią jest pierwszym takim doświadczeniem współczesnej Polski, ale zapewne nie ostatnim, zważywszy na sytuację polityczną na świecie, a także na zmiany klimatyczne, które w coraz to większym stopniu wpływają na ruchy migracyjne. Potrzebne są zrównoważone i długofalowe rozwiązania, zawierające instrumenty integracyjne i nie idące na przekór systemowi ochrony praw człowieka na świecie i w Europie.

⁶¹ A. Wasilkowski, *Przestrzeganie prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji RP)*, [w:] K. Wójtowicz (red.) *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006, s. 18.

Niniejszy tekst powstał kilka miesięcy przed inwazją Rosji na Ukrainę i napływem do Polski milionów uciekinierów wojennych. Zmiana okoliczności nie wpłynęła jednak na zmianę sytuacji cudzoziemców przedostających się (lub usiłujących się przedostać) przez granicę z Białorusią (temat stał się po prostu mniej medialny). Natomiast rozwiązania prawne i faktyczne mające na celu wsparcie uchodźców wojennych z Ukrainy podkreślają jedynie różnice w podejściu do praw człowieka cudzoziemców ze względu na kraj pochodzenia i sposób dotarcia do Polski.